

23.4.2015

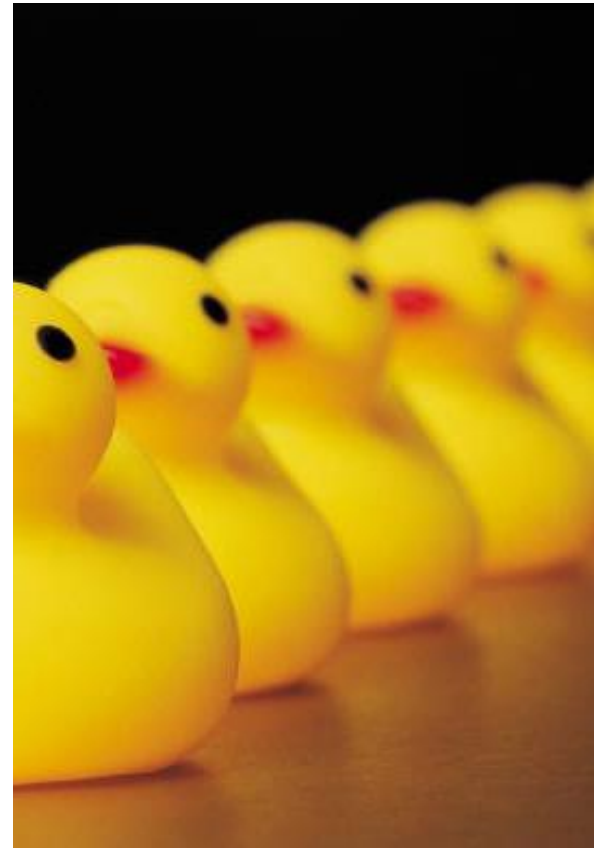
”Yks ryyppy on liikaa ja tuhat liian vähän”
Tutkimus ikääntyvien päihdekuntoutujien
toimijuudesta ja palvelutarpeista

Pro gradu -tutkielma
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Yhteiskuntapolitiikka
2015

Tiina Peksiö

Marssijärjestys

- Työn tausta ja lähtökohdat – teoriaa ja vähän tosielämää
- Sitten se pihvi; toimijuuden konkretiat ja palveluiden merkitykset
- Pohdinta ja tiivistys

Tiina Peksiev

Taustaa

- Ikääntyvien ja ikääntyneiden päihdekäyttö haaste palveluille ja toimijoille.
- Jyrki Jyrkämän (2008) toimijuusteoreettinen viitekehys, toimijuuden modaliteetit: haluta, täytyä, tuntea, voida, kyetä, osata. Modaliteettinäkökulma tarkastelee toimijuutta yksilön sisältä päin keskittyen kokemisen ja kykenemisen sisältöihin
- Tutkimuskysymykset:
 - Miten toimijuus rakentuu ja määrittyy ikääntyvien päihdekuntoutujien kertomuksissa?
 - Miten ikääntyvä päihdeidenkäyttäjä rakentaa toimijuuttaan päihdepalvelujen käyttäjänä?

Tutkimusaineisto ja sen keruu

- Laadulliset puolistrukturoidut haastattelut Ridasjärven päihdehoitokeskuksessa vuonna 2013
- Haastateltavat laitospäästettyihin tulleita miehiä, 9 kpl (1946-1958)

Tina Peksov

Mitä kysyttiin?

Perhe ja tausta

- Kerro perheestäsi ja lapsuudestasi
- Miten alkoholinkäyttöön suhtauduttiin?
- Milloin kokeilit alkoholia ensimmäisen kerran, millaista käyttö oli?
- Muuttuiko alkoholinkäyttö iän myötä?

Päihdeongelman syntyminen

- Mitä päihteitä käytät?
- Miksi käytät? Mitä se antaa ja poistaa?
- Milloin huomasit että päihteestä tuli ongelma?
- Millaisia haittoja tuli? Mitä olet hyötynyt?
- Haitko apua heti vai vasta myöhemmin?
- Jos hait apua, mistä?
- Saitko apua, millaista?
- Puututtiinko päihteidenkäyttöön lähipiirissä tai terveydenhuollossa?
- Olisiko ollut hetki tai tilanne, jossa päihteidenkäyttöön olisi voitu puuttua?
- Olitko tyytyväinen saamaasi apuun ja palveluun?
- Miten ikä vaikuttaa päihteidenkäyttöön? Miten se on muuttunut?
- Onko alkoholi ohjannut elämänvalintoja?
- Oletko tehnyt jotain tai jättänyt tekemättä alkoholin vuoksi?
- Tulevaisuus: mitä toivot, pelkät, unelmoit?

Palveluiden asiakkuus

- Kuka ohjasi päihdepalveluihin?
- Miten olet päässyt tähän asti, mikä on auttanut ja tukenut?
- Mitä ajatuksia asiakkuus herätti?
- Oliko ennakkoluuloja?
- Vastasiko palvelut odotuksia ja tarpeita?
- Tuoko ikääntyminen erityisiä tai uusia tarpeita?
- Miten laitoshoido palvelee tavoitteitasi? Millaisia tavoitteita?
- Vaikuttaako ikä tavoitteisiin?
- Millaista tukea tai palveluita odostat?

Kysymyksistä vastauksiin ja vastauksista analyysiteemoihin

- Elämäntilanne ja juomisurakka
- Ikä ja ikääntyminen
- Juomisen mahdollisuudet
- Sosiaaliset suhteet
- Terveys ja sairaus
- Tulevaisuus
- Hyvän elämän sisällöt

- Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut
- Päihdehuollon eri palvelumuodot
- Kolmas sektori ja vertaistuki

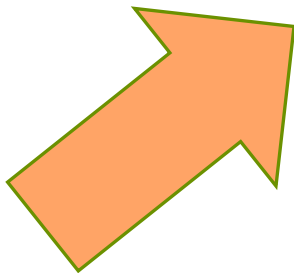
LAADULLINEN SISÄLLÖNANALYYSI

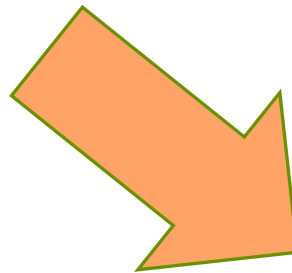
Tiina Peksiö

Elämänkulku ja juomisurat

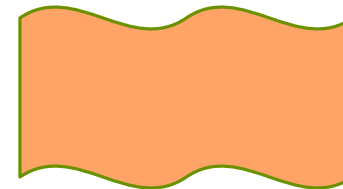
- Ilka Haarni ja Lotta Hautamäki (2009): juomisurien tunnistaminen saattaa ennustaa juomisen muutossuuntaa

• Nouseva,

laskeva ja

aaltoileva

- Maistamisesta ongelmakontekstiin.
Haastateltavat kuvaavat juomisen tapaa kolmessa kontekstissa:
 - Nuoruuden maistelua, mukavaa ja positiivista
 - Juominen runsastuu ruuhkavuosina; ongelmia on jo, mutta työ vie viinasta voiton
 - Ongelmakontekstin syntyminen ja juomisen hallinnan menettäminen: eläköityminen, työttömyys, avioero, toimettomuus

Kaikilla haastateltavilla nouseva juomisura.

Menee ikä ja terveys

Semmonen tuli mieleen et on pakko lopettaa, täs menee terveys ja ei enää vaan kestä...mul on just viinaan monta munki ikästäki kaveria kuollu. RISTO

...ni mä pelkään kyllä et täs vielä joutuu ehkä sairaalaan...Johan täs on ikää mut kyl mä haluan vielä elää. TEPPO

- Pelko havahduttaa!
 - Terveyshaitat ja terveyden menettämisen pelko
 - Havainnot siitä, että mieli ja ruumis ei enää kestä alkoholia kuten ennen
 - Ympärillä ystäviä kuolee – sosiaalinen todellisuus

Toive tulevaisuudesta motivoi -> terveys, itsenäisyys ja ylipäätään elämän jatkuminen

Juomisen mahdollisuudet

Ei se oikeestaan varmaan paljon mitään muuta oo antanu (kuin helpotusta yksinäisyyteen). Kyl se on ollu ihan vaan...tämmöstä...nojaa, voi sitä ny tietysti sanoo, et ehkä se on jonkunnäköstä pientä lohtua tuonu. Et ei oo niin murehtinu sitte taas asioita. Jos koko ajan ois selvin päin, ni koko ajan ois käyny asiat. MARKKU

- Nuoruudessa alkoholi liitettiin hauskanpitoon ja sosiaaliseen kanssakäymiseen, joka mahdollisti ujommallekin sosiaaliset kontaktit
- Myöhemmin ja etenkin lähimenneisyydessä alkoholilla hoidetaan tunteita; kriisiryyppääminen ja vaikeiden asioiden välttely
- Haastateltavat yksimielisiä alkoholin mahdollisuuksien rajallisuudesta ja haittojen painottumisesta

Sosiaaliset haitat

*Se toi tietysti riitoja
perheeseen että kun oli
ottanu, niin saatto olla sitten,
sanotaanko häijy. Et kyl mä
sen aistin jossain vaiheessa
että ei, tää ei sovi, ja yritin
pitää sen aisoissa sen
ottamisen. ANTTI*

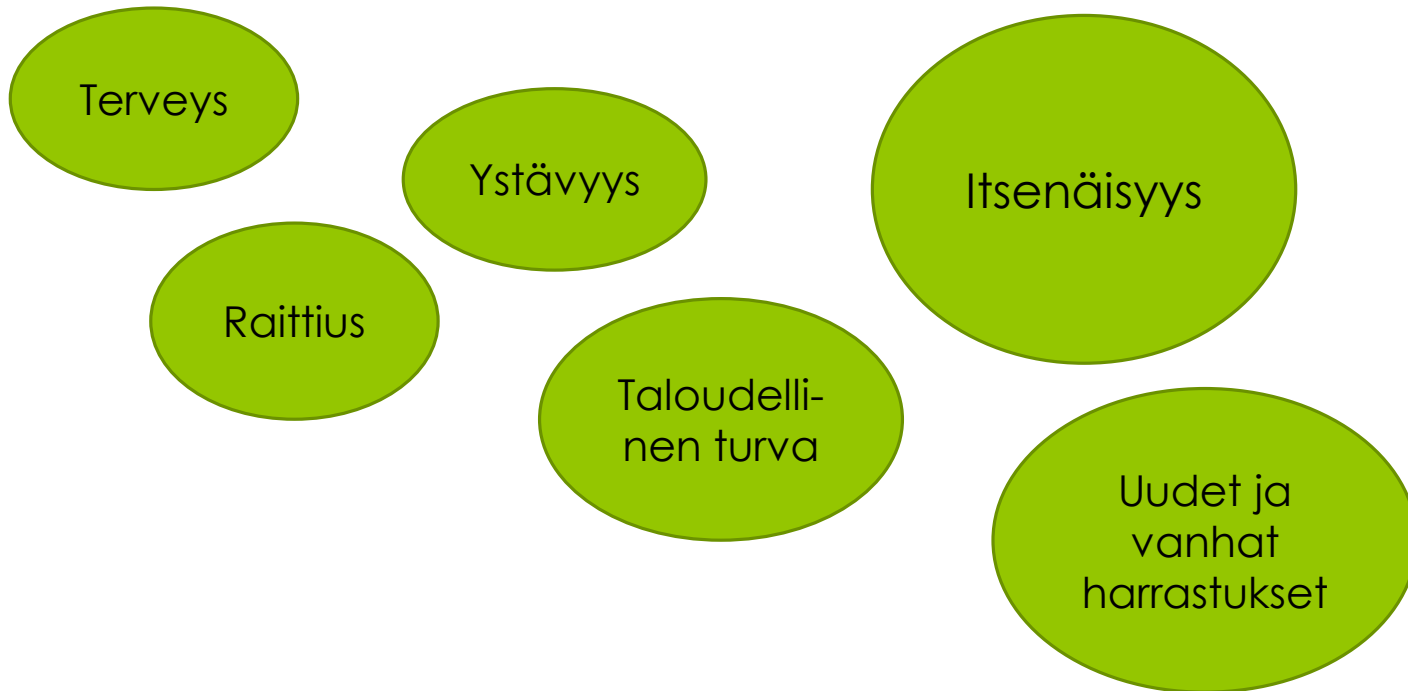
- Alkoholin liikkakäytön sosiaalisia haittoja muihin kuin juojaan itseensä tutkittu hyvin vähän. Haitat muille -käsite.
- Sosiaalisten haittojen kirjosta tarkastelin perhettä ja läheisiä, ryyppykaveruutta ja yksinäisyyttä
 - Perheen kokemat haitat painottuvat työuran ajalle: käytösongelmat, läsnäolon puute ja ristiriidat. Eläköitymisen taitteessa usein myös avioero.
 - Ryyppyremmi ja puistospurgut joillekin turvasatama, josta löytyy aina seuraa ja toveruutta. Samalla ryyppyseura synnyttää häpeän ja huonommuuden tunteita.
 - Yksinäisyys seurausta juomisesta, ja sitä myös hoidetaan alkoholilla -> yksinäisyyden kierre ja uhka raittiudelle

Tulevaisuus ja hyvän elämän sisällöt

Sillon mentiin korkeella ja kovaa, mut nyt kyl mennään aika matalalla jo. Että nyt mennään oikeestaan tässä päivässä vaan, ja ei oo mitään suuria tavoitteita ainakaan enää. Ny se on vaan kun on katto pään päällä ja lämmintä, niin se on tällä hetkellä niin sanotusti tämmönen helpotus elämässä. Että ei tarvii mitään katettuja uima-altaita sun muuta siihen asunnon viereen saada. Että kyllä tää riittää mulle tällä hetkellä. MARKKU

No, toivon mukaan parempi elämä, parempia kavereita. Toivoisin uusia mukavia kamraatteja ja niitä varmaan saaki sit ku menee ryhmiin, niistä niitä löytää aina, ja ei tarvii lähteä kuppiloihin ettimään niit kavereita. TEPPU

- o Kaikilla positiivissävytteisiä haaveita!

- o Ikääntyminen ei ole este sille, ettei voisi nähdä edessään uuden alun ja mahdollisuuden toisenlaisen elämän rakentamiselle

Palveluille ja tukimuodoille annettu merkitys

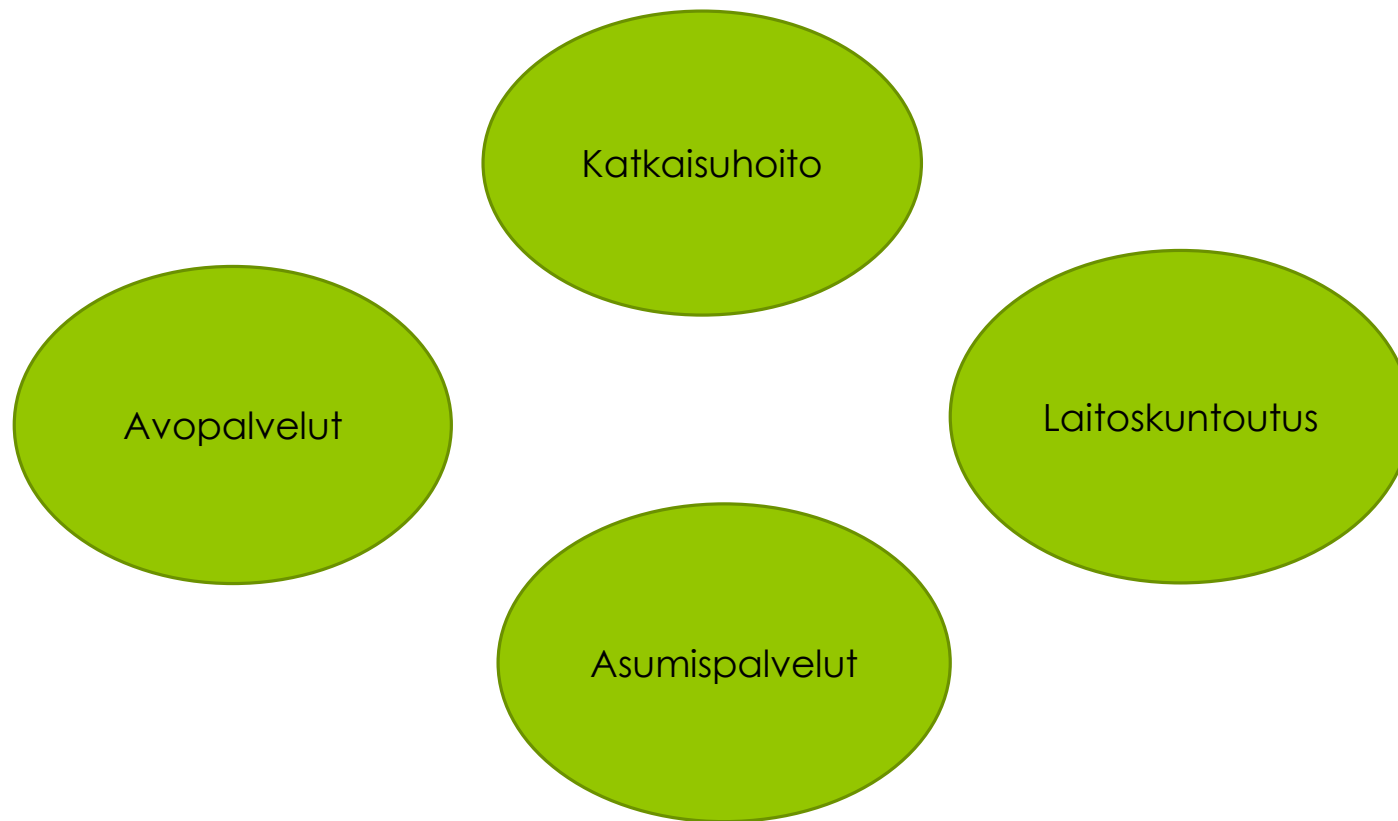
Terveydenhuolto

Tyhmin teko on mennä mainitteen johonki viranomaisille tai lääkäreille että mä oon alkoholisti. Ku mä oon tehny sen, ni siellä lukee suurin piirtein ensimmäisenä että ”aha, tää on näitä miehiä, että pistetään johonki tarkkailuun vähäks aikaa ja sit passitetaan kotiin”. PERTTI

Ja sitten ne ottaa kaikki nämä verikokeet ja maksa-arvot ja haima-arvot ja tällaset, verenpaineet ja sokerit. Ja ku mul on kaikki ku 15-vuotiaalla, ni ne sanoo että ootte terve mies, menkää kotinne. PERTTI

- Terveyspalvelujärjestelmä ja sairaanhoito näyttäytyvät etäisinä ja osin negatiivisina
 - Kerran leimauduttuaan alkoholismi määrittää ihmisen
- Sairaanhoidtoa ja erityisesti päivystyspalveluita käytetään erityisesti tapaturmien ja ryyppyputken aiheuttaman tilan heikentymisen vuoksi -> välttämätön välipysäkki matkalla katkole
- Alkoholinkäytön puheeksiottaminen tiettävästi haastavaa, ja haastateltavien kuvaama ”välipysäkkiys” asettaa vaikuttamiselle lisähaasteita

Päihdehuollon palvelut

Analysoin vain niitä palveluita, jotka haastateltavat ottivat esille

Tiina Peksiö

Katkaisuhoito

- Mahdollisuus katkaisuhoitoon koetaan tärkeäksi
- Vapaaehtoisuus ja mahdollisuus päättää itse
- Katkaisuhoito ollut pitkään ainoa päihdepalvelujen muoto johon on hakeuduttu

Nimenomaan just se on siinä mielessä et sä menet oman tahdon mukaan. Tiedostin ittelleni sen että nää muut on samanlaisia koska ne on täällä vapaaehtoisesti eihän sinne ketään väkisin viedä. Väkisin viedä ku putkaan ja linnaan. MATTI

Avopalvelut

- Täyttymättä jääneet odotukset
 - Työntekijöiden vaihtuvuus
 - Tapaamisten harvuus
 - Palvelutoiveita ei toisaalta osattu välttämättä kuvata
- Tyytyväisyys siihen että vastuutetaan, ylpeys onnistumisista

Olen mä käyny silloin kun oli se Antabus-hoitokin niin parin viikon välein juttelemassa. Mul on vaihtunuki aika usein se henkilö. Vaihtuvuutta siellä ilmeisesti ihmisissä. Hyvin sympaattisia. On pyrkiny tukemaan ja antamaan ohjeita tämmösissä tilanteissa. Ku mä oon innokas liikuntaa harrastamaan ni sitte ne tuki sitä että mä sain kolmen kuukauden kuntosalilipun. Semmost akonkreettist aapua. Mutta se oli kuitenkin muodollista se parin viikon, ehkä 45 minuutin juttelu kerran parissa viikossa. Se ei varmaan mulle riitä motivoimaan raittiuteen. PAULI

Liina Peksiö

Laitoskuntoutus

- Toistuva katkaisuhoidon tarve on merkki siitä, että hoidossa oleva ei välttämättä kykene omin avuin kuntoutumaan
- Osa haastateltavista ollut aiemminkin laitoshoidossa, osa lähivuosina, osa työuran aikana
 - Niin kauan kun juomisella on ollut positiivista imua, on se jatkunut laitoskuntoutuksen jälkeen
 - Kun ikää ja fyysisiä vaivoja tulee, koetaan laitosympäristö raittiuden alkuun pääsemistä tukevaksi

Kyllä mä nyt olin mieleissäni että pääsi tänne. Tää on kuukaus, ku vielä kipeenä on toi lonkka. Jatkaa haluisin tänne vielä kuukaudeks mut en tiiä saako sitä. ESA

Asumispalvelut

- Suurin osa asuu itsenäisesti ilman palveluita
- Osalla kotihoidon palveluita, osa asuu palveluasumisen piirissä
 - Kotiin annettavat palvelut mielekkäin vaihtoehto mikäli tarvitsee kotona palveluita
 - Itsenäisyyden tunne ja oma tila tärkeitä riippumatta asumispalvelujen muodosta

Kyllä se (itsenäinen asuminen) on tärkeä arvo. Tottakai. Tai sanotaan että asunnottomana olo ei varmasti ole kovin helppo ratkaisu kellekään. Kyllä itsenäinen asuminen on ykkösluokan arvo. Itsestäänselvyyshän sen pitäisi olla tavallaan. Pitäähän ihmisellä olla paikka missä olla. PAULI

Kolmas sektori ja vertaistuki

AA on ainoa, mikä pystyy tukee mua siinä raittiudessa. Ja sitten se, et mä oon saanu niin paljon hyviä ystäviä. Musta on kaks eri asiaa, kaks eri termiä, on kaverit ja ystävät. Kaverit on kavereita niin kauan kun susta on hyötyä johonki, rahaa tai muuten seuraa. Mut AA:laiset on sillain että niillä on se toiminnan tapa sellainen rakkautta ilman hintalappua.

PERTTI

Sitten on se eräs yhteisö johon mä oon ollu hyvinki kiinnittyneenä. Se on yhdeksästä kolmeen joka arkipäivä, se on semmonen matalan kynnyksen kohtaamispaikka, mennä sinne ja tehdä mitä tekevät tai olla tekemättä. Tietokoneita ja jotain ryhmiä ja retkiä. Ja sitten minun aloitteesta synty semmonen ku kirjallisuuspiiri. PAULI

- Päihdepalvelujen laatusuosituksessa (STM 2002) mainitaan vertaistuki ja asiakasjärjestöt merkittävinä tukitoimina päihdestrategian onnistuneelle toteuttamiselle
- Riippumatta siitä mikä organisaatio palvelut tarjoaa, tärkeintä oli itselle sopivan vertaistuen muodon löytäminen

Ikääntyvä päihteidenkäyttäjä palveluiden haastajana

Mitä jäi ilmaan?

- Tunteeko ihminen toimijuutensa vai kokemuksensa?
- Millaisia sukupuolieroja toimijuudessa on?
- Miten puuttua ja tukea jo ennen ongelmien vyyhtiytymistä?
- Tämä tutkimus läpileikkaus suuresta kuvasta – tarvitaan paljon yksityiskohtiin pureutuvaa tutkimusta

Mitä voidaan vakuuttaa?

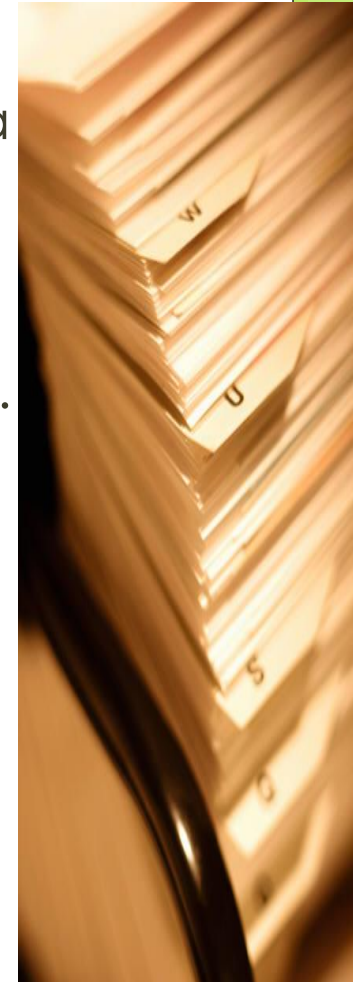
- Yksinäisyys ja toimeettomuus merkittäviä päihdekäyttöä lisääviä toimijuuden "tyhjiöitä"
- Vertaistuen eri muodot koetaan hyvin tärkeiksi – tärkeää pitää erilaisia mahdollisuuksia tarjolla
- Ikääntyvä päihdekuntoutuja kaipaa tiiviitä kontakteja myös ammattilaisten kanssa

Tulokset – tiivis ydin

- **Elämänkulku ja juomisurat:** alkoholinkäyttö runsastunut jo työuran aikana, sitä kuitenkin säädellyt työ ja muut rutiinit. Juomisen runsastumisen solmukohta eläköityminen.
- Mikä sai harkitsemaan **raitistumista** vakavasti?: ikään sidottu pohdinta terveydestä ja toimintakyvystä, pelko menettämisestä.
- **Haittojen** moninainen kirjo: sosiaaliset suhteet, epämääräinen ryyppyseura, terveysongelmat, yksinäisyys (sekä syy että seuraus)
- **Tulevaisuudentoiveet** melko varovaisia, mutta erityisesti toive omasta itsenäisyydestä ja sen säilyttämisestä nousi esiin.

- **Terveydenhuolto** näyttäytyy lyhyiden piipahdusten palveluina. Terveydenhuollossa koettiin leimautumista päihdeongelman tullessa esiin.
- **Päihdehuollon palveluista** A-klinikan palvelut yhdistettiin vastuuttamiseen, ja vaikka ne nähtiin pääsääntöisesti hyvinä, kontaktien lyhyys ja vähyyys olivat haastateltaville pettymys. Laitoskuntoutukseen on johtanut haittojen kasautuminen, ja laitoskuntoutus nähdään mahdollisuutena pohtia omaa juomista ja sen suuntaa.
- **Kolmannen sektorin** palveluista AA jakaa tyypilliseen tapaan mielipiteitä, mutta kaikki haastateltavat olivat löytäneet itselleen sopivan vertaistuen muodon, ja vertaistuki nousikin tärkeäksi voimavaraksi. Matalan kynnyksen palvelut nähtiin vain positiivisina.

KIITOS!

Lähteet

- Haarni, Ilka ja Hautamäki, Lotta (2009) Elämänkokemus ja alkoholi: 60–75-vuotiaiden suhde alkoholiin teemahaastattelujen valossa. Gerontologia 1/2009. 3–13.
- Jyrkämä, Jyrki (2008) Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä – hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehyyksi. Julkaisussa Gerontologia 4/2008. 190–203.
- Peksiev, Tiina (2015) ”Yks ryyppy on liikaa ja tuhat liian vähän”. Ikääntyvän päihdekuntoutujan toimijuus ja palvelutarpeet. Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos. Yhteiskuntapolitiikka, pro gradu - tutkielma.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2002) Päihdepalvelujen laatusuositukset. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2002:3.

- Kuvat: ClipArt